

Інформації. Конференції. Дискусія.

Огляд онлайн конференції «Свідки Єгови та їхні опоненти: Росія, Захід і не тільки»

3 вересня 2020 року відбулась релігієзнавча конференція «Свідки Єгови та їхні опоненти: Росія, Захід і не тільки», яка була присвячена обговоренню сучасного переслідування Свідків Єгови в Росії. Ініціатором та організатором конференції став всесвітньо відомий італійський Центр дослідження нових релігій (CESNUR) на чолі із знаним професором Массімо Інтровін'є. Завдяки його авторитетним зусиллям свої дослідження щодо різних аспектів ситуації навколо Свідків Єгови в Росії представили науковці з Франції, Італії, Росії, Литви та США. Конференція планувалась в офлайн режимі у м. Вільнюс (Литва), втім у зв'язку із епідемією COVID-19 захід відбувся в онлайн форматі. Тому взяти участь в цьому заході змогли науковці з усього світу, в т.ч. і з України.

Тепер ця конференція є в запису (<https://freedomofbelief.net/activities/jehovahs-witnesses-and-their-opponents-russia-the-west-and-beyond>). Повний текст презентованих досліджень опублікований у випуску журналу, який можна знайти на офіційній веб-сторінці журналу (The Journal of CESNUR, volume 4, issue 6, November – December 2020. <https://cesnur.net/>). Переклад з англійської здійснив Центр Свідків Єгови в Україні).

Цю конференцію по праву можна вважати знаковою з огляду на те, що чи не вперше з 2017 року ситуація із заборною

Свідків Єгови в Росії так всесторонньо і глибоко досліджувалася та обговорювалася європейськими фахівцями з релігієзнавства. Запропоновано нові методологічні принципи у вивченні Свідків Єгови, спростовані все ще популярні міфи щодо послідовників цієї організації, які свідчать про відмову від вузько конфесійних підходів до новітніх релігійних явищ, зокрема від європо- і християноцентричних теорій щодо релігії, про послідовне розширення і поглиблення релігієзнавчих досліджень.

Нижче надаємо стисло анотацію виступів та деяких тез учасників.

Сільвіо Феррарі, Університет Мілану, Італія. Під час виступу спікер презентував розробку проекту «Атлас», метою якого є картографування та визначення прав меншин, зокрема складання мапи прав релігійних меншин у кожній з країн ЄС. На ній відобразатиметься і те, що прописано у законах, і те, що насправді втілюється у повсякденному житті. Це уможливить глибше оцінити, наскільки поважають та сприяють цим правам у кожній з країн ЄС. Таке знаряддя визначатиме, в яких сферах законодавства до прав меншин ставляться з меншою повагою, а також де є більш нагальна потреба у застосуванні політичних та правових заходів для захисту релігійного різноманіття та уникнення дискримінації.

Використовуючи методологію проекту «Атлас», науковець визначив рівень підтримки та захисту Свідків Єгови як однієї з релігійних меншин у країнах ЄС. Ось його висновок: «Здається, що у 12 країнах, які розглядалися у цій презентації, процес нормалізації ситуації щодо цієї релігійної групи є далеким від завершення. В Європі права, які надають релігійним меншинам, часто визначаються комбінацією трьох

основних факторів: чисельністю членів релігійних меншин, кількістю років, протягом яких вони діють у певній країні, та тим, наскільки їхні принципи і діяльність сумісні з переконаннями більшості громадян.

Відмова від військової служби і переливання крові давно стояла на заваді того, аби Свідки Єгови отримали права, які мають інші релігійні групи зі схожою кількістю членів та тривалістю активної діяльності в країні. Дані, отримані з опитувань проекту «Атлас», показують, що сьогодні права, якими послуговуються Свідки Єгови, мало відрізняються від тих, які мають мормони та адвентисти, тобто тих релігійних груп, чії принципи та діяльність все менше сприймаються вороже в країнах Європи. Цікавою темою для обговорення було б те, чи посприяли якось переслідування, яких Свідки Єгови зазнають в Росії, швидшій нормалізації ситуації щодо цієї релігійної групи в країнах ЄС. Зрештою, не це є визначальним у цьому процесі, який бере свій початок набагато раніше і пов'язаний з переломним рішенням ЄСПЛ у справі «Коккінакіс проти Греції». Цей випадок став прецедентом, що відіграв вирішальну роль в нормалізації ситуації Свідків Єгови, а також дав надію для інших релігійних меншин, що стикаються з дискримінацією».

Рафелла Ді Марціо, Центр дослідження свободи релігії, вірувань та совісті (LIREC), Італія. Лекторка надавала пояснення стосовно того, чому дехто приймає рішення стати Свідком Єгови, а також стосовно закріплення цього вибору шляхом ототожнення себе з організацією, яка займає унікальне становище в суспільстві. Опорною базою стала мультидисциплінарна модель, яку Льюїс Рембо та інші науковці розробили для вивчення процесу навернення/приєднання в рамках опорної

бази психології релігії. Шляхом проведення бібліографічних досліджень можна було виділити дослідження, які вивчають характерні риси навернених осіб та тип визначення відносин, що складаються між кожним Свідком Єгови та релігією, з якою вони пов'язані.

Фахівчиня у своєму дослідженні зазначила: «На відміну від думки, яку хтось може поділяти, стати Свідком Єгови не означає «ізолюватися» від світу чи протистояти йому, а навпаки, це означає ставитись до світу як благовісники, які прагнуть спонукати тих, хто «ззовні» дослухатись до їхніх віровчень, які пропонують можливий шлях до спасіння для кожного, хто їх приймає».

Особливої уваги у виступі було надано правильному визначенню терміну «світ» в контексті доктрини Свідків Єгови. «Критики Свідків Єгови інколи тлумачать цей аспект неправильно, стверджуючи, що Свідки є асоціальними, ворожими до суспільства в цілому. Наприклад, таке неправильне розуміння викликало хибне уявлення про те, що позиція Свідків Єгови стосовно «світу» може бути шкідливою для їхніх дітей у випадку встановлення опіки; що Свідки мають «внутрішні суди» тому, що вони заперечують державні суди; що вони не проходять військову службу, оскільки вони виступають проти держави, й інші хибні уявлення. У деяких країнах поширення неправдивих повідомлень про ставлення Свідків Єгови до «світу» призвело до систематичних переслідувань Свідків, які тривають дотепер, і спонукало важливі міжнародні інституції висловити своє занепокоєння цією ситуацією».

Сергій Іваненко, незалежний вчений, Москва, Росія. Вчений присвятив виступ темі «Протидія Свідкам Єгови в Росії: антикультовий контекст. Роль антикультових

міфів про Свідків Єгови у посиленні переслідування цієї деномінації в Російській Федерації». Релігієзнавець вказав на те, що «антикультизм є домінуючою силою в Росії, незважаючи на критику, яку він отримав від основних міжнародних дослідників нових релігійних рухів. Його витoki сягають репресій проти груп, позначених як секти в Російській імперії. За радянських часів держава мала безпосередні стосунки з релігійними групами, які вона вважала небезпечними, а пропозиції про співпрацю Російської православної церкви (РПЦ) були відхилені. Однак співпраця між РПЦ і державою у боротьбі з «культами» була відновлена в 21 столітті і зосереджена, зокрема, на Свідках Єгови».

У виступі були розвінчані три розповсюджені міфи про те, що нібито «Свідки Єгови є культом», «сліпо підкоряються своїм лідерам та співпрацюють із США з метою дестабілізації Росії» та «відмовляються від медичної допомоги, а через відмову від переливання крові несуть відповідальність за смерть багатьох віруючих». Відносно них вчений зазначив, ці «міфи, які, хоча фактично не відповідали дійсності, стали потужними інструментами для підтримки їх репресій».

Росіта Соріте, Європейська федерація свободи віросповідання (ФОВ), Литва. У своєму виступі «Протидія Свідкам Єгови в Росії: культурні корені», фахівчиня розглянула історичне тло переслідувань Свідків Єгови у сучасній Росії. «З часів Петра I країна розділилася на еліту, яка орієнтувалася на Захід, та селянство, що отримувало підтримку від деяких представників інтелігенції, які чинили опір західним реформам та вірили, що вічна Росія є альтернативою західним цінностям. В

комуністичній революції переважало більш пізні уособлення російського етносу. Після падіння комунізму багато людей в Росії та на Заході сподівалися, що західно-орієнтовані сили знову отримають перевагу. Але прийшов Путін та створив гібридну систему, поєднавши деякі елементи Росії дорадянських часів (яких стає дедалі менше) з елементами Радянської Росії (кількість яких постійно зростає). З огляду на це будь-які релігійні організації окрім Російської православної церкви (РПЦ) підлягали ретельній перевірці. Однак, сама РПЦ втрачає перевагу та часто виглядає як велетень на глиняних ногах».

Бернадетт Рігал-Селлард, Університет Бордо Монтень, Франція. Вчена презентувала вступ до серії праць, присвяченим темі конференції. Зокрема, «Зробити зі Свідків Єгови козла відпущення задля підтримання згуртованості національних спільнот». Сучасні утиски Свідків в Росії були розглянуті під кутом теорії Рене Жирара про козла відпущення, що проливає більше світла на це питання. Суть цієї теорії в тому, що «коли якесь суспільство стикається із значними проблемами, які загрожують його існуванню, або здається, що загрожують, реакцією може бути внутрішнє насилля, яке буквально може його знищити, оскільки взаємне насилля не має кінця. Набагато краще, якщо насилля можна спрямувати на окрему особу, яку оголошують відповідальною за стан справ. ... Цю особу не відділяють від суспільства, звинувативши у всіх гріхах, та не виганяють геть, а засуджують до смерті. Це – колективне вбивство, яке згуртовує членів групи, фактично звільняючи від власного насилля.

... Свідків Єгови, напевно, навіть більш очевидно ніж інших релігійних меншин,

обвинувачують сьогодні в тому, що вони намагаються зруйнувати націю, та винуватять у негараздах нового російського суспільства. Оскільки в них вже вбачають тих, хто відхилився від теології православного християнства та від соціальних норм, легко спрямувати роздратування суспільства проти них, оскільки вони є помітними та їх легко ідентифікувати. Навіть більше, вони надзвичайно миролюбні та є пацифістами, втіленням покірної жертви, смиренного ягня/кози. Крім того, вони не беруть участі в політиці та не голосують, тому вони не можуть отримати підтримку від жодної політичної сили, яка могла б захистити їх.

Що стосується діяльності правозахисних груп та Європейського суду з прав людини, то в очах Кремля та РПЦ, захищаючи Свідків Єгови, вони лише підтверджують свою підривну природу, на кшталт троянського коня, занепадаючого, але все ще дуже сильного Заходу. Заборонивши Свідків Єгови, буквально як козла відпущення з книги Левіт, конфіскувавши їхнє майно та кинувши багатьох з них за ґрати, нація позбавляється від своїх гріхів, які не хоче визнавати результатом своїх власних дій».

Джеймс Ричардсон, Університет Невади, США. Науковець зробив огляд теми «Права Свідків Єгови у Росії та закордоном: роль ЄСПЛ». У презентації було зазначено, що «Свідки своїми юридичними зусиллями суттєво вплинули на значення релігійної свободи у всьому світі, особливо у таких країнах, як США, Канада, і в 47 країнах, що входять до Ради Європи. ... Отже, є багато справ Свідків, які допомогли встановити стандарт значення релігійної свободи в сучасному світі. Ці справи, поряд з іншими, поданими різними релігійними групами, також допомогли встановити

владу національної та регіональної судових систем над різними державними структурами. Однак у Раді Європи перед повноваженнями ЄСПЛ постає виклик, особливо у світлі останнього потоку випадків в Росії. Враховуючи попередні прецеденти Суду, очевидно, що Росія цілком може програти більшість справ, які порушили Свідки. Якщо це трапиться, невідомо, як реагуватиме Росія.

Росія має історію програшів справ перед судом, включаючи справи про релігію, і, як правило, вона відмовляється виконувати рішення в обсязі, необхідному для членства в Раді Європи. Натомість Росія зазвичай платить мінімальні штрафи і майже нічого не робить. Ця непокірна позиція Росії нещодавно закріпилася. Зокрема, згідно з заявою голови Конституційного суду Росії, а також згідно з нещодавно затвердженою новою Конституцією Росії – в суперечках з ЄСПЛ (або будь-якими іншим міжнародним судом) російське законодавство повинно мати перевагу. Ця позиція представляє головний виклик для Ради Європи та ЄСПЛ».

Редакція